

Милица Ј. Станковић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за дидактичко-методичке науке

УДК 371.3::78-028.31
821.163.41-93

КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ У НАСТАВИ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ ОД ПРВОГ ДО ЧЕТВРТОГ РАЗРЕДА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Апстракт: У овом раду се приступа међупредметним везама садржаја књижевности и музичке културе на нивоу првог циклуса. Применом аналитичке методе разматра се заступљеност књижевних текстова у настави музичке културе од првог до четвртог разреда основне школе. Циљ рада је да се осветле предности интердисциплинарне наставе, а задаци обухватају разматрање садржаја књижевних текстова у наставним плановима и програмима и њихову музичку обраду од стране композитора.

Кључне речи: интердисциплинарна настава, књижевни текстови, музичка обрада.

УВОД

У подтексту овог рада су вишесмерне везе књижевности и музике и њихов однос који је сам по себи вишеслојан. Музички садржаји могу бити коришћени на часовима српског језика и књижевности, а исто тако књижевност може бити коришћена на разне начине на часовима музичке културе. Улога књижевности и музике у васпитању и образовању детета је свакако вишеструка. Шта је заједничко овим двама уметностима? Која је разлика? Наравно, ово је сложено питање. Међутим, чак и детету је јасно да је заједничка веза музике и књижевности управо звук. Књижевност је уметност речи, а познато је да се речи састоје од звукова и, наравно, музика је креирана од звукова. Наравно, обе ове врсте уметности комбинују фантазију и узајамно учествују у стварању неке нове креације. То се огледа у програму основних али и музичких школа, а главни циљ је успостављање унутрашње везе књижевности са музиком. Деца треба да осете да се ове уметности не могу одвојити једна од друге, већ напротив, да су повезане и да познавање и размевање једне од њих ствара дубљу перцепцију и разумевање друге.

Општи циљ наставе музичке културе у основној школи је стварање интересовања и навика за креативно бављење музиком, што подстиче

стваралачке способности, когнитивни развој ученика, као и естетски и етички развој ученика. Полазећи од овако одређеног циља наставе музичке културе у основној школи, задаци су: стварање активних слушалаца и љубитеља музике, оспособљавање ученика за стваралачке музичке активности којима се доприноси развоју стваралачког мишљења, слушање и разумевање музичких порука уметничког дела којима се доприноси развоју музичког мишљења, музицирање у свим васпитно-образовним облицима наставног рада. Разматрањем циљева и задатака наставе музичке културе у основној школи, може се уочити да се циљевима наставе музичке културе у основној школи заправо дефинише квалитет интересовања и навика за активно бављење музиком у функцији сазнајног, естетског и етичког развоја, а задацима је дефинисан квантитет домета у музичкој уметности.

Циљ овог рада је идентификација кључних педагошких аспеката формирања и развоја уметничких и креативних способности ученика кроз осавремењивање наставе музичке културе и осветљавање предности интердисциплинарне наставе која омогућује превазилажење предавачке монотоније, а управо такав приступ наставу чини занимљивијом. Мишљења сам да примена само једног метода у настави ствара монотонију и изазива незаинтересованост код ученика, док интердисциплинарна настава остварује методички плурализам и самим тим наставу чини интересантнијом, ефикаснијом и квалитетнијом. Оваквим начином реализације наставних садржаја избегли би се клишеи застареле, традиционалне наставне методологије. Циљ је да се подстакну креативни стваралачки потенцијали ученика, а то се може постићи управо интердисциплинарним приступом настави где ученик постаје субјект а не објект наставе.

Поред ових теза, у главном делу рада биће разматрана заступљеност музичких садржаја у настави српског језика и књижевности и обрнуто. У раду ће се анализирати да ли у првом циклусу школовања у оквиру наставе књижевности има дела која су инспирисана музиком и да ли у оквиру садржаја наставе музичке културе има дела која су надахнута књижевним делом.

Пођимо од заступљености књижевних текстова у настави музичке културе у млађим разредима основне школе. Предмет истраживања је план и програм Министарства просвете и образовања за Музичку културу у млађим разредима основне школе. Приступило се анализи уџбеника Креативног центра - *Музичка култура за први/други/трећи/четврти разред основне школе*, аутора Владике Илића. Ова четири издања анализираних уџбеника су из 2006. и 2008. године. Дакле, према плану и програму, циљ наставе Музичке културе у млађим разредима основне школе је развијање интересовања, музичке осетљивости и креативности, оспособљавање за разумевање могућности музичког изражавања, развијање осетљивости за музичке вредности упознавањем уметничке традиције и културе свога и других народа.

Предвиђена је корелација не само између музичке културе и српског језика, већ та корелација обухвата и остале предмете: Свет око нас, Физичко васпитање, Народна традиција и Ликовна култура.

ПОЈМОВНА РАЗГРАНИЧЕЊА

Настава је у предметности већег броја наука и њихових дисциплина. Ипак, наставу најдуже, најтемељније и најцелисходније проучава педагогија, односно њена дисциплина, дидактика. Управо у дидактици је у протеклом периоду настао велики број одређења наставе (Давидов (ред.) 1999; Вилотијевић 1999). Међу њима се издвајају она по којима је настава васпитно-образовни процес заснован на друштвено одређеним циљевима и задацима који се остварују на дидактички обликованим садржајима, кроз разноврсне облике и помоћу различитих средстава. Или оно које наводи Миомир Ивковић (1995) које је мало једноставније, а према коме је настава јединствена, сложена, најсистематизованија и најорганизованија делатност васпитно-образовног процеса усмерена на развој и формирање личности, која се одвија на одређеном садржају под руководством наставника.

Васпитање је централни и глобални предмет педагогије. Зато се и каже да је васпитање претежно педагошки појам. Или, прецизније, васпитање је најшири педагошки појам и процес, а односи се на све што људи „...свесно, намерно, систематски и организовано предузимају према плану формирања личности, како оно што организује друштво у односу на васпитаника, тако и оно што предузима личност која се развија и формира у околностима једног конкретног друштва” (Коцаспирова, Коцаспиров 2000: 125) остварује кроз различите видове, а они су: физичко, интелектуално, морално, радно и естетско васпитање. У њему се препознаје критичко уобличавање формирања човека и његовог људског одређења. Васпитањем се даје „...смисао животу, а млади се упућују у свет између идеала и стварности” (Бородовская, Реан 2008: 89). Васпитање је, дакле, процес освешћивања и саморазвоја, истина као идеал, односно реализација највећих могућности човека.

Образовање представља срж васпитања. То је педагошки процес у коме се „...стичу и усвајају знања, системи знања, вредности и системи вредности, изграђују навике и умења и развијају сазнајне способности” (Delors 1998: 136). Дефинише се и као процес овладавања сазнањима и усвајања уверења, погледа на свет и људско друштво и човека, као и односа према научним, уметничким и културним достигнућима и вредностима и развијање способности. Поред тога, у неким изворима на руском и украјинском језику (Волкова 2007; Осмоловскаяб 2008; Малафй 2009; Фицула 2010; Ефремов 2010), под образовањем се подразумева и стицање искуства као значајног фактора

образовања. Једноставније речено, образовање је оно устројство човека које му омогућава да доведе у ред и самога себе и своје односе према свету.

Полазећи од општих начела **интердисциплинарности**, у раду се под овим термином подразумева приступ настави који се ослања на више научних дисциплина. У интердисциплинарном учењу активности се планирају из перспективе ученика. Интердисциплинарни приступ учењу најприближнији је учењу у свакодневном животу, јер интегрише и повезује садржаје различитих области. Наставни предмети су посебно прилагођени тако да се неки могу потпуно самостално изучавати, док неки имају интердисциплинарни карактер, тј. садржај једног предмета се може користити и за друге дисциплине. Према плану и програму основношколског образовања, предвиђена је предметна и међупредметна настава и то на вертикалној и хоризонталној равни. Вертикална међупредметна настава се изводи на нивоу више разреда, док хоризонтална настава подразумева рад на нивоу истог (једног) разреда. У педагошкој литератури се често користи термин *корелација* који значи повезаност, међуоднос или узајамност и у том смислу ћу приступити настави музичке културе као предмету у корелацији са немурзичким наставним предметима на историјској, стилској и формалној равни тј. са наставом српског језика и књижевности. Дакле, музички садржаји се повезују са књижевним делом, тј. књижевно дело постаје музичка инспирација. Тема рада није само приказ заступљености интердисциплинарног приступа предвиђеног планом и програмом у оквиру наставе музичке културе у млађим разредима основне школе, већ и разбијање устаљеног традиционалног начина рада. Како модерни концепт образовања има за циљ да одражава реалност живота у наставној пракси, овај рад нуди још и преглед могућности практичне оријентације образовања, биланс основних и примењивих знања која су одговорна за коришћење интердисциплинарног приступа у развоју и богаћењу садржаја наставе музичке културе у млађим разредима основне школе.

Главни материјал који је подвргнут анализи је наставни план и програм Креативног центра за наставу музичке културе од првог до четвртог разреда основне школе, као и уџбеници истог издавача. Према плану и програму наставе овог предмета, предвиђена је корелација не само између музичке културе и српског језика, већ та корелација обухвата и остале предмете: Свет око нас, Физичко васпитање, Народну традицију и Ликовну културу. Како је тема овог рада заступљеност књижевних текстова за децу у настави музичке културе, у даљем раду биће приказан преглед заступљености тих међупредметних веза.

Први разред. Настава Музичке културе за први разред основне школе предвиђена је у оквиру 36 часова годишње. Циљ и задаци наставног плана и програма у овом разреду углавном су везани за оспособљавање ученика

за извођење музике (певање, свирање и игра), активно слушање музике, развијање критичког мишљења и упознавање са основама музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности. Предвиђена је корелација са предметима: Српски језик, Свет око нас, Ликовна култура и Физичко васпитање. Заступљеност књижевних текстова за потребе наставе музичке културе у овом узрасту је готово не приметна. Из приручника за учитеље, према прегледу наставних јединица, разговор о песми из Буквара „Поздрав првацима” Симеона Маринковића на часу музичке културе је једини пример корелације са наставом књижевности. Међутим, анализом садржаја уџбеника Музичке културе за први разред можемо видети да простора за корелацију има довољно што опет даје могућност да сам учитељ предвиди и реализује корелацију између ова два предмета, посебно у сегменту слушања музике али и у области извођења предвиђених песама за децу. Ученици се на часовима српског језика упознају са стваралаштвом домаћих и страних песника и књижевника као што су: Д. Лукић, Д. Радовић, М. Антић, Љ. Ршумовић, Ј. Ј. Змај, итд. Нека од њихових дела су надахнула композиторе музике за децу који су дали велики допринос музици и култури, а самим тим и образовању бројних генерација. Песме о мајци, пролећу, другарству, школи, теме су које су инспирисале бројне композиторе. Један од примера је и песма „Ивин воз” Д. Лукића коју је у музику преточио А. Кораћ. Или песма „Ал’ је леп овај свет” Ј. Ј. Змаја у аранжману Р. Радивојевића која нескромно представља бисер српске књижевности али и антологију музичког стваралаштва за децу.

Други разред. Музичка култура у другом разреду основне школе такође је предвиђена за реализацију у оквиру 36 часова годишње. Циљ наставног плана и програма и у овом разреду је оспособљавање ученика за правилно извођење музике (певање, свирање и игра), активно слушање музике, али и обнављање већ научених и стицање нових музичких појмова. И у овом разреду, планом и програмом предвиђена је корелација са наставом српског језика, физичког васпитања, ликовне културе и света око нас. Конкретно, корелација са наставом српског језика је много богатија и даје више могућности у односу на први разред. Много више књижевних текстова који се обрађују у оквиру наставе српског језика могу послужити у реализацији садржаја музичке културе у овом разреду. Народне песме „Разгранала грана јоргована”, „Коларићу панићу”, „Ја посејам лубенице” само су неки од примера на којима се може остварити богата корелација са наставом српског језика. Ту су и бројне композиције за слушање: државна, светосавска и школска химна (поред слушања могу се и изводити), затим бројне композиције домаћих и страних аутора, разне дидактичке игре и бројалице чији садржаји могу корелирати са садржајима осталих предмета, а посебно са наставом српског језика. Опет, све зависи од учинковитости учитеља и његове спремности да

повеже наставне садржаје ова два предмета и ученицима обезбеди интересантнију и креативнију наставу.

Трећи разред. Садржај наставног плана и програма Музичке културе за трећи разред основне школе је прилично богатији. Такође је предвиђена реализација у оквиру 36 часова годишње. Из табеларног приказа наставних јединица из приручника за учитеље можемо видети да су сви сегменти наставе обимнији и захтевнији, у складу са узрастом коме су намењени. И овде је предвиђена корелација са истим предметима као у претходним разредима, али и са наставом природе и друштва, што свакако обогаћује међупредметне везе. Модел интердисциплинарне наставе у трећем разреду је изразито препоручљив јер би ученицима омогућио да стечена знања из многих предмета повезују и касније примењују као знања од општег значаја и користи, како за њихово даље школовање тако и за оно са чиме се свакодневно срећу. Што се тиче корелације између наставе музичке културе и наставе српског језика, посебно је изражена драматизација књижевних дела. Ученици се кроз наставу музичке културе упознају са уметничким делом, а истовремено кроз наставу српског језика дефинишу озбиљније форме књижевних текстова што даје много могућности за креативност како код учитеља тако и код ученика. Композиција К. С. Санса *Карневал живописца* један је од примера конкретне примене интердисциплинарног модела наставе, где би ученици поред основног читања текста развијали осећај према уметничкој музици. Драматизација обрађеног књижевног дела може наћи сврху у још неким уметностима, као што је глума или сликање. Другим речима, заступљеност књижевних текстова у настави музичке културе у трећем разреду основне школе пружа много више могућности корелације не само унутар наставе музичке културе, већ и многих других предмета. У уџбенику Креативног центра *Музичка култура за трећи разред основне школе* списак песама за обраду и слушање је захтевнији и озбиљнији, свакако прилагођен узрасту ученика. И овде су, рекла бих, могућности примене интердисциплинарног модела наставе свакако велике, што изискује велику спремност учитеља, али и индивидуалну и колективну креативност ученика.

Четврти разред. Музичка култура за четврти разред основне школе је такође предвиђена за реализацију у оквиру 36 часова годишње. Циљ наставног плана и програма у овом разреду је везан за обнављање већ научених музичких појмова, али и стицање нових знања из основних теорија музике. Затим, заступљено је и активно слушање народних и уметничких композиција, али и оспособљавање ученика за извођење и слушање музике различитог садржаја и карактера. Још богатији програм у односу на претходне разреде ученицима нуди много више могућности за разумевање нових, али и лагодности у примени већ стечених знања. Са тим у вези су на хоризонталној равни и међупредметне везе богатије. Сада ученици са лакоћом могу

повезивати садржаје са којима су се сретали претходних година. Корелација између предмета је богатија за још један сегмент, а то је настава математике. На основу знања из овог предмета, ученици на часу музичке културе могу несумњиво лакше савладати нпр. трајање нота и пауза, али и трајање композиција предвиђених за обраду и слушање, као што су одломци из опера и балета. Што се тиче корелације са наставом српског језика, у овом разреду предвиђено је основно повезивање садржаја кроз читање и анализу песама, препричавање, али и савладавање нових термина као што су народне умотворине и обичајне песме. Уџбеник Кретавног центра за Музичку културу у четвртој разреду основне школе садржи озбиљнији и захтевнији програм не само за извођење, већ и за слушање музике. То диктира и озбиљнији приступ настави, како учитеља тако и ученика. У овом разреду, према мом мишљењу, не треба занемаривати корелацијско-интегративни систем наставе само зато што ученици шире своја знања из појединачних предмета. Баш због тога би интердисциплинарна настава повећала квалитет међупредметних веза, а ученицима би омогућила уопштавање стечених знања.

ЗАКЉУЧАК

Карактеристична целовитост разредне наставе је у томе што је реализује један наставник, тј. учитељ, што обезбеђује успешније планирање самог часа и корелацију унутар самог предмета или корелацију између два и више предмета. Приликом планирања корелацијско-интеграционог система потребно је водити рачуна о томе да ученици логички приступе усвајању знања, чиме се обезбеђује трајније знање. Настава српског језика и музичке културе у нижим разредима основне школе пружа много могућности за успостављање корелације, посебно у сегменту обраде народне књижевности где ученици имају доста проблема са разумевањем дела која су им временски далека. Управо овде интердисциплинарност и тематско повезивање садржаја народне књижевности и народне традиције из оквира музичке културе може ученицима олакшати усвајање појмова и чињеница.

Значај интердисциплинарне наставе у оквиру музичке културе у првом циклусу је неспорно. Реализација и успостављање овог корелацијско-интегративног система наставе изискује и одређену инвентивност учитеља, што значи да он већ на почетку године мора да направи јасан преглед повезивања наставних садржаја свих потенцијалних предмета. Такође, методичко-дидактички систем захтева изузетну спремност и стручност учитеља. У супротном, механички усвојена знања (без размишљања) постају бескорисна и самим тим неприменљива.

Интердисциплинарна настава у млађим разредима основне школе, са свим својим благодетима, свој допринос даје и психофизичком развоју деце, што се посебно огледа на хоризонталној равни реализације наставе. У комбинованим одељењима корелација представља озбиљнији задатак за учитеља, али и за ученике. Међупредметна настава на хоризонталној, али и на вертикалној равни, уз добру организацију наставе са усклађеним методичко-дидактичким средствима и вешто испланираном корелацијом несумњиво даје позитивне резултате јер на тај начин ученици могу на креативнији и забавнији начин синхронизовати стечена знања.

ЛИТЕРАТУРА

- Бородовскаја, Реан (2008): Н. В. Бородовская, А. А. Реан, *Педагогика*, Москва: Питер.
- Вилотијевић (1999): М. Вилотијевић, *Дидактика 3 – организација наставе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства и Учитељски факултет Универзитета у Београду.
- Волкова (2007): Н. П. Волкова, *Педагогика*, Кијв: Академвидав.
- Делор (1998): J. Delors, *Učenje blago u nama*, Zagreb: Educa.
- Доброта (2012): S. Dobrota, Korelacija u glazbenoj nastavi, *Tonovi, Časopis glazbenih i plesnih pedagoga*, 27.
- Доброта (2012): S. Dobrota, *Uvod u suvremenu glazbenu pedagogiju*, Odsjek za glazbeni studij, Filozofski fakultet u Splitu.
- Ефремов (2010): О.Ю. Ефремов, *Педагогика*, Москва: Питер.
- Ивковић (1995): М. Ивковић, *Методика наставе социологије*, Ниш: Просвета.
- Коцаспирова, Коцаспиров (2000): Г. М. Коцаспирова, А. Ю. Коцаспиров, *Педагогическиј словарь*, Москва: Ацадема.
- Малафиј (2009): I. В. Малафй, *Дидактика*, Кијв: Кондор.
- Мирковић (1998): Радош К. Мирковић, *Психологија музичких способности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Осмоловскајаб (2008): И. М. Осмоловскаяб, *Дидактика*, Москва: Издательский центр „Академия”.
- Фицула (2010): М. М. Фицула, *Педагогика*, Тернопіль: Навчальна книга „Богдан”.

Milica J. Stanković
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina
Department for Didactics and Methodology

CHILDREN'S LITERATURE IN TEACHING MUSIC IN LOWER ELEMENTARY GRADES

Summary: The paper deals with the possibilities of correlating literature and music teaching contents in lower elementary grades. Using the analytical method, we analyzed the presence of literary texts in teaching music. The goal of the paper is to point out the advantages of interdisciplinary approach and, for that purpose, we gave a short overview of the presence of literary texts in music curricula.

Key words: interdisciplinary approach, literary texts, music.